

Тайнството на

АКО РЕШИТЕ ДО КРАЯ НА ГОДИНАТА ДА ПОСЕТИТЕ ИЗЛОЖБАТА „ВЕЛИКОЛЕПИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ИКОНИ“ В РОЖМБЕРСКИЯ ДВОРЕЦ НА ХРАДЧАНИ, ЩЕ БЪДЕТЕ ИЗЕНАДАНИ ОТ ОБХВНАЛОТО ВИ СТРАННО, ПОЧТИ МИСТИЧНО УСЕЩАНЕ ЗА ОТДАЛЕЧАВАНЕ ОТ ЕЖЕДНЕВИЕТО. В ЕДИН МИГ ЦЕЛИЯТ 21 ВЕК ЩЕ СЕ СТОПИ, А ЗАЕДНО С НЕГО И ПРАГА И ЩЕ СЕ ОЗОВЕТЕ ВЪРХУ КАЛДЪРЪМИТЕ НА СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ. ВОЛЮ-НЕВОЛЮ ЩЕ УСЕТИТЕ ИЗВИСЯВАНЕТО НАД ЗЕМНИТЕ ГРИЖИ, КОЕТО Е ТЪРСИЛ ДРЕВНИЯТ ИКОНОПИСЕЦ И, ЕХ!, МОЖЕ ПЪК И ДА ОСТАНЕ НЕЩО, СЛЕД КАТО ИЗЛЕЗЕТЕ НАВЪН.

Изложбата беше тържествено открита на 4 октомври, в присъствието на президента на Чехия, Вацлав Клаус, на премиера на България, Бойко Борисов, на българския министър на културата, Вежди Рашидов и много други почетни гости.

Куратор на изложбата беше Светла Московска, изкуствовед и уредник на отдел икони в Градската художествена галерия в Пловдив. Изложбата съдържа 83 експоната, икони от края на 15 до края на 19 век, собственост на Пловдивската света митрополия и на Градската художествена галерия в Пловдив. Обогатена е с т.нар. църковна утвар – предмети, свързани с християнския ритуал: кръстове, кандила и др. Част от тях са собственост на Градската художествена галерия, други принадлежат на Етнографския регионален музей в Пловдив.

Какво ценно носят в себе си иконите, Светла?

Те са преди всичко култови предмети. Поклонникът влиза в храма, за да изрази своята мъка, радост и почит към бога и светците, които са отдали живота си за тази вяра. Затова винаги изпитвам към иконите респект като към култови предмети, но от друга страна и като към художествени произведения. Средновековните художници почти не са се подписвали, тъй като идеята е била, че Бог води ръката им и те постигат делото си чрез него. Днес ние уважаваме и художниците. Винаги ме е удивлявал техният професио-

нализъм, фактът, че онова, което са създали, е толкова трайно и сякаш защитено от времето.

От кои периоди са иконите, които изложбата представя?

Първият е от края на 15 до началото на 16 век. От тях най-стари са три икони от храма „Св. Св. Константин и Елена“ в Пловдив: „Св. Богородица“, „Исус Христос“ и „Св. Св. Константин и Елена“ – патронната икона на храма.

Тези икони са изпълнени все още във византийски стил и носят посланието на византийската икона, която е била със строг характер, с цел поклонникът да се спре, да бъде респектиран от образа, на когото се моли и по този начин да бъде воден към честност и добродетелност. Образите на светците са изписани върху златен фон, който е символ на божествената светлина. Златото олицетворява проявлението на бога и поставя невидима стена, която разделя нашата земна реалност от небесната същност.

Иконите от този период поразяват с богатството и тежестта си, което от своя страна говори за богатството на ктиторите. Ктиторството, тоест дарителството, е традиция, както в ортодоксалното, така и в западното християнство. Храмовете и украсата им се изпълнявали с да-

„Св. Богородица Тройручица“, Трявна, края на 19 век.

рение. Затова иконите говорят и за времето, в което са създадени.

Не по-малко любопитно е, че много от тези икони са направени от цяло дърво – което показва какви величествени дървета е имало през онези времена. През следващите векове иконите се правят от различни парчета, които отзад се задържат с други такива, поставени напречно.

През 16 век, най-общо казано, в иконописата се проявява влиянието на западното изкуство. Изложбата включва осем такива икони, от Несебър, които са от Критската школа. При тях се появява една по-реална перспектива и повече обем на лицата. В две от иконите има прекрасни вази с карамфили.

В следващия, 17 век, навлиза барокът. Върху иконите се правят релефни ореоли с различни изображения върху тях, появява се и дърворезбата върху самите икони. Новостите подсказват блясъка, който по това време е съществувал в Европа и не оставя съмнение, че българските

българските икони

художници са пътували из Европа и са видели изключителните творби в оригинал. Връщайки се, те са отразили видяното в своите творби.

През 18 век започват наченките на Българското възрождане. През 1762 г. Паисий завършва своята история. Появява се стремеж към просвещение. С натрупването на богатство, от страна на българите се заражда стремежът за строеж на по-големи и по-красиви храмове, изцяло украсени със стенописи, които са по-свежи и по-пъстри. Облеклата на светците са по-богати, в съответствие с дрехите, които се носят тогава и днес различаваме много ясно този нов етап в иконописата – изображенията са по-ярки, открояват се от предишните с повече цвят, с повече декоративни елементи и детайли.

През 1999 г., когато Пловдив е домакин на Европейския месец на културата, иницираш откриването на изложба, наречена „Пътят на хаджията“. Тук също представяте една картина, наречена „Ерусалимия“. Защо точно хаджийството?

След 16 век, независимо, че България е в границите на Османската империя, в икономиката ни има подем. Българинът се замотва, започва да строи големи къщи и да пътува и то не само из Европа. Онова, което обаче придава особена тежест, е хаджийството, да станеш хаджия е уважавано и от страна на турците. Понятието „хаджия“, на практика, е арабският вариант на „поклонник“. За народ, който няма своя държавност, а само църква, титлата „хаджия“ е онова, което отваря вратите в Османската империя. Имаме запазени текстове още от 13 и 14 век, които свидетелстват за присъствието на български поклонници там. Понякога поклонникът е тръгвал с цялото си семейство, събирал е пари с години, пътувал цяла година. Целта е била да осъществи пътуването.

Затова в изложбата включихме „Ерусалимия“ от 1815 г. – ерусалимско пано, с изображение на храма на

„Св. Георги“, Пловдив, края на 16 в.

Възкресение Христово, което разказва за светите места в Ерусалим.

В изложбата са включени и няколко чудотворни икони?

Характерно за чудотворните икони е чудодейното им появяване и връзката с манастирите – като обител на хора, които са се отказали от обикновения живот. Хората посещават такива манастири и се покланят пред иконата за да получат облекчение от болка, мъка и грижи.

Включили сме две икони на Света Богородица, които са от различно време, но и двете носят епитета Тройручица. Св. Богородица има много епитети, свързани с чудесата, които е извършила съответната икона. Тройручицата е свързана с историята на един певец и писател от Сирия – Йоан Дамаскин, който бил наклеветен и за наказание, халифът заповядва да му отрежат ръката. Носейки отрязаната си ръка, Йоан Дамаскин отива в храма и застава пред иконата на Св. Богородица. Обеща-

ва, че ако му върне ръката, ще постави златна ръка. Изтощен от мъка и болка, той заспива и когато се събужда – ръката му е на мястото си. От благодарност той наистина поръчва една златна ръка, която остава върху иконата. Днес не знаем дали тази икона още съществува и къде се намира. През вековете, художниците, които са получавали поръчка да нарисуват икона на Тройручицата, копират иконата, която се намира в Хилендарския манастир и която днес приемаме за оригинал. При това, художникът не винаги е отивал в Атон и понякога е копирал копие на оригинала. Троянската икона, например, е правена специално за Троянския манастир и е копирана от оригинала в Хилендар.

Безкрайни щети на християнското изкуство нанася иконоборството. За няколко десетилетия то успява да унищожи хиляди икони, стенописи и мозайки?

Когато дошло, иконоборството постановило, че иконите са като предишните изображения на боговете-идоли. В отговор, Седмият вселенски събор (787), а след това и Цариград-

ският поместен събор (843), връщат иконопочитанието. Те излизат със законодателство, че иконата не е идол, а носи първообраза на определеното изображение. От тази гледна точка се приема, че иконата има първообраз, който следващите художници повтарят и затова няма как да сбъркат, това винаги е същият човек, макар и в друга поза или ситуация.

Специално за Исус Христос има няколко първообраза. Един от тях е свързан с легендата за владетеля Авгар, който бил болен от проказа и за да се излекува, поискал от своя придворен художник Ананий да му донесе изображение на Исус Христос. Ананий открил проповядващия Исус и се опитал да го нарисува, но „не могъл да осмисли образа Божи“. След края на проповедта, Христос измил лицето си и го подсушил с ленена кърпа, която след това дал на художника. На нея бил отпечатан ликът на Божия син.

Според друга легенда, по пътя към Голгота, набожната девойка Вероника подала на Исус ленена кърпа, с която той попил потта и кръвта от лицето си и на нея също се появил отпечатък на лицето му.

Би ли ни казала нещо за себе си и отношението си към красотата, която подбра и подреди за нас в Рожмберския дворец?

Завършвайки изкуствознание, аз съм изучавала различни части от историята, основно българската, което е формирало специалното ми отношение към православното изкуство. За мен е безкрайно интересно да разкривам непознати досега икони – а те се намират навсякъде в българските църкви. Да откривам автори и фрагменти от миналото. Всичко това първо ме зарежда и второ, изпитвам удовлетворение, когато открия нещо ново, което може да бъде предоставено на хората.

Излизайки от залата, може би ще забравим видяното. А може би не. Във всеки случай ще остане споменът за неочакваното ни преклонение пред одухотворената красота на лишените от земни страсти образи. Усещане, което от време на време несъмнено ще убожда материалната нагласа на съзнанието ни като (полезно) трънче. И ще вирва главата ни с мисълта, че *pokud nám tuzemští ani tohle neuznají – pak snad nic.* ■